

Александар Миловановић
дипломирани историчар
Филозофски факултет у Београду
akannaist@gmail.com
МА Алекса Китић
Филозофски факултет у Београду

Стручни рад / Research paper
DOI: 10.5281/zenodo.15103257
Примљено / received: 31. 12. 2024.
Прихваћено / accepted: 17. 3. 2025.

Балканизам и етнички стереотипи у серији *Сложна браћа*

АПСТРАКТ: У овом раду се анализирају поруке и премисе серије *Сложна Браћа*, која је снимана за време грађанског рата у Југославији и која је за циљ имала да критикује и обесмишљава. Ово је уједно и прва анти-ратна серија на простору бивше Југославије и представља, у кинематографском смислу, први анти-ратни пројекат уметника са зараћених простора. Емитована је на другом каналу радио телевизије Србије, али је доживела популарност и у осталим бившим југословенским републикама. По среди је апсурд, као порука коју творац ове серије жели да кроз комичан приступ прикаже у први план, на чијим основама даље гради премису о бесмислу рата. У серији су заступљени стереотипни прикази народа који живе на простору Босне и Херцеговине, који су такође предмет анализе овог истраживачког рада.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Распад Југославије, анти-ратни покрет, стереотипи, балканизам, комедија неспоразума

Увод

Распад Социјалистичке Федеративне Републике Југославије представља процес из савремене историје и како се ради о значајном догађају, он привлачи пажњу шире јавности. Узроци и последице

овог догађаја су теме честих расправа у јавном и научном дискурсу. Због природе догађаја, и с обзиром на то да је распад државе био праћен крвавим ратовима, постоје супротстављена мишљења и дубоке поделе на „нас и њих“. Читав тај период, заједно са ратовима, није само довео до уништења материјалних добара у региону, већ је створио и генерацијску трауму која је оставила значајне последице на државе и народе некадашње Југославије. Те трауме је било неопходно укључити и обрадити кроз јавне медије, где је „културна сцена“ играла значајну улогу.

У настојању да се прикажу недаће и разложе догађаји 90-их, између осталог и кроз сатиру, настала је серија *Сложна браћа* снимљена по сценарију Нелета Карајлића.¹ Популарност широм Југославије аутор ове серије стиче још за време емитовања хумористичне емисије *Топ листа надреалиста*, која се бавила политичко-социјалним проблемима Југославије 80-их година, која га и препоручује за снимање серије о распаду те Југославије.² Пројекат *Сложна браћа*, осим критике друштва, вероватно је имао за циљ да савременицима помогне у лакшем подношењу трагичне судбине земље у којој су, до скоро, живели. Прожета једном хумористичком нотом, она покушава да персонификује републике бивше СФРЈ кроз главне ликове, и кроз сатиру и иронију критикује друштво на више нивоа. Суштинском антиратном поруком која почива на карикирању ових догађаја аутор жели да обесмисли појединца, друштво и време.

Ово горепоменуто обесмишљавање подразумевало је упрошћавање идентитета народа на простору Југославије, што је последично довело и до презентовања учесталих стереотипа који су народи једни према другима међусобно гајили, на чему аутор потпуно с разлогом инсистира. Радња се одвија у кафани која носи исто име (*Сложна браћа*), а која се налази на једном малом простору на тремеђи српске, хрватске и бошњачке територије, под контролом Уједињених нација. Серија је снимана пре краја рата у Босни и Херцеговини, а емитована је 1996. године у Србији³, Хрватској и Словенији.

¹ Информација преузета са веб сајта Интернет базе података о филмовима ИМДб - <https://www.imdb.com/title/tt0191730/> (приступљено 21. 9. 2024. године).

²ИМДб - <https://www.imdb.com/title/tt0191740/> (приступљено 21. 9. 2024. године).

³Емитована је на другом каналу РТС-а.

Балканизам

Пре него што се приступи самој анализи серије и разумевању одређених приказа стереотипа, потребно је најпре осврнути се на појам *балканизма*. Мада се Балкан неретко доживљава као простор Оријента, слика о Балкану се разликује у неким битним стварима у односу на Оријент у ширем смислу. Балкански простор се представља као место где се спајају Исток и Запад, односно Балкан је мост између ова два простора. Једна од битних разлика између балканизма и оријентализма јесте та што се Балкан готово увек представља кроз мушки, а Оријент кроз женски принцип.⁴ Такође, као ваљан пример можемо навести да су ратови за време распада СФРЈ у италијанској историографији названи *Балканским ратовима* са намером да подупру идеју дивљих и ратоборних балканских народа, са којима се они граниче на истоку. Термин *балканизација* употребљава се на глобалном нивоу и дефинише процес фрагментације подручја, земље или региона на више мањих, међусобно непријатељски орјентисаних јединица.

За слику Балкана на Западу су карактеристичне представе безобзирних владара, корумпиране бирократије, убијених реформатора и сиромаштва. Балкан је неприступачан, недокучив и за њега су карактеристични чудни обичаји.⁵ На почетку 20. века, у очима читалаца једног од најпрестижнијих часописа који носи назив *Национална географија*, северна граница Балкана се налази на Сави и Дунаву.⁶ То наравно изоставља одређене делове хрватског и словеначког становништва и оставља их ван граница „имагинарног Балкана“. Међутим, мењањем политичких прилика на Балкану, мењају се и замишљене границе. Тако је након Првог светског рата та граница померена на северозападну границу Краљевине СХС, а након Другог светског рата је Балкан проширен у истом правцу као и комунистичка Југославија.⁷

⁴ М. Todorova, *Imaginary Balkan*, Beograd: Biblioteka XX vek: Krug, 2006, 15–16.

⁵ Н. Радоњић, "Not Exactly out of Europe, Yet Somehow on the Fringes of the Orient": Слика Балкана у часопису National Geographic (1888–2013) у *Годишњак за друштвену историју*, св. 3, Београд: Филозофски факултет, Катедра за општу савремену историју, 2013, 77.

⁶ Исто, 78–79.

⁷ Исто, 80–81.

Питањем граница Балкана баве се и различити елементи унутар хетерогеног југословенског друштва. Тако, на пример, словеначки филозоф Славој Жижек примећује да ниједно друштво бивше СФРЈ не жели да се сматра балканским. Односно, граница Балкана се помера у односу на то са припадником којег народа разговарате.⁸ Ово нам говори и о томе да су и сами становници Балкана подлегли имагинарној представи о свом поднебљу и да *балканизам* повезују са нечим негативним. У очима Запада је дошло и до регионализације стереотипа о Балкану, тако да у одређеним државама живи одређен тип људи.⁹ Врло важну слику о југословенском и балканском простору стварају и успутна свратишта, каква је Фикретова кафана у *Сложној браћи*. Кафане су свакако важан део идентитета појединих балканских народа, а у очима Запада оне су виђене као одраз прљавштине и примитивизма.¹⁰

У везу са *балканизмом* треба довести и начин на које су западне силе гледале на сукоб у Југославији 90-их година, јер је то временски оквир у коме се одвија радња серије. Ратови 90-их су можда један од бољих примера како стереотипи могу утицати чак и на политичке одлуке појединих водећих држава у Европи и свету. Претпоставка о узроку сукоба свакако је утицала на начин на који је свет реаговао на ратна дешавања на простору бивше СФРЈ. У јавном дискурсу у Сједињеним Државама, узрок рата у Југославији се често приписивао Слободану Милошевићу и идеји Велике Србије. Наратив о „дивљачком народу“ под вођством немилосрдних диктатора коришћен је као основа за обрачун са режимима које је америчка администрација сматрала непријатељским, односно онима који су угрожавали њихове стратешке интересе. Тако су гледали на југословенски сукоб као на покушај СФРЈ да наруши суверенитет новонасталих држава, а према томе су и поступали. С друге стране, у Европи је преовладавао став да узрок кризе у Југославији лежи у природи комунистичког режима.¹¹ Тврди се да је комунизам гушио националне идентитете унутар својих држава, што је довело до ескалације етничке мржње која је

⁸ *Recite Al Jazeera: Slavoj Žižek*, 18. 5. 2012 - <https://youtu.be/cDaE8LkO6AU>, приступљено 24. 9. 2024.

⁹ Н. Радоњић, *нав. дело*, 84.

¹⁰ *Исто*, 88.

¹¹ S. Vudvord, *Balkanska tragedija. Haos i raspad posle Hladnog rata*, Beograd: "Filip Višnjić", 1997, 18–19.

деценијама била потиснута, те се југословенски сукоб сматрао етнички мотивисаним.

„Америчко“ разумевање произашло је из хладноратовског начина размишљања. У контексту глобалне безбедносне мреже, сматрали су да претња долази са истока и из комунистичких земаља. С обзиром на то да је у Србији изабран комунистички лидер, теза о великосрпској агресији се савршено уклапала у њихову перцепцију безбедносне ситуације. Различити погледи на узроке ратова у СФРЈ довели су до различитих концепата решења, који често нису били компатибилни једни с другима. То је, свакако, значајно утицало на спору реакцију међународне заједнице и њену неодлучност.¹² Раних 90-их, западне силе су рат у Босни и Херцеговини виделе као сукоб око земље, базиран на мржњи која је стара вековима. Цео рат се представља као велика и компликована трагедија и наглашава се да нема „биолошких разлика“ између Срба, Хрвата и Муслимана, већ је једина дистинкција између њих религијске природе.¹³ Ова три народа се приказују као примитивна племена који су одувек била завађена.¹⁴ Ово ће свакако бити увертира за каснију интервенцију западних сила. Да је идеја о Балкану као месту континуираног сукоба била толико уврежена међу западним државама говори нам чињеница да се понекад југословенски ратови називају балканским. У америчкој јавности, простор Балкана је био превише нагомилан „малим државама“, те је било компликовано правити јасну дистинкцију између њих.¹⁵

Међутим, теза да су ратови у Југославији проистекли из етничког анимозитета је само делимично тачна, јер цео процес треба сагледати и из економско-политичког угла. Економски изазови с којима се СФРЈ суочавала током осамдесетих година довели су до социјалне и политичке кризе, што је било последица конфликта произашлих из Устава из 1974. године. Суочавање федералних и републичких власти

¹² Исто, 24.

¹³ R. Kuusisto, "Savage Tribes and Mystic Feuds: Western Foreign Policy Statement on Bosnia in the Early 1990", in *The Balkans and the West: constructing the European other, 1945–2003*, edited by Andrew Hammond, Aldershot [etc.]: Ashgate, 2004, 172.

¹⁴ Исто, 173.

¹⁵ V. Goldsworthy, "Invention and In(ter)vention: The Rhetoric of Balkanization", in *Balkan as Metaphor: between Globalization and Fragmentation*, edited by Dušan I. Bjelić and Obrad Savić, Graz [etc.]: Neue Galerie am Landes museum Joanneum [etc.], 2002, 32.

око расподеле моћи довело је до потпуног паралисања деловања у решавању тих проблема. У исто време, Југославија је улазила у транзицију, а нови кадрови су стремили да осигурају што већу контролу у новој подели ресурса и одговорности. Поред тога, промена међународног поретка је имала значајан утицај на крај СФРЈ. Кредитори су од југословенских власти тражили да смање контролу над економијом како би подржали реформе и прелазак на тржишну економију, што је било у складу с неолибералним приступом који се јавио после нафтне кризе 1973. године. То је довело до стања у којем је државна администрација изгубила способност да решава кључне проблеме, што је резултирало јачањем републичких власти које су се бориле за своје интересе.¹⁶

Рат у Босни и Херцеговини и мировни преговори

Након почетка првих оружаних сукоба у Хрватској и Словенији 1991. године, ратне несреће су се врло брзо пренеле и у Босну и Херцеговину. Међународно признање које су стекле Словенија и Хрватска почетком 1992. године било је сигнал одређеним елементима у Босни и Херцеговини да пођу истим путем, што је за последицу имало крвави грађански рат.¹⁷ Циљеви сукобљених страна су били следећи: Муслимани/Бошњаци су желели независну и јединствену Босну и Херцеговину у којој би у перспективи могли да бројчано доминирају; Срби су желели да остану у „скраћеној Југославији“ и с тим циљем формирају „Републику Српску“; Хрвати су основали „Републику Херцег-Босну у нади да обнове границе бановине из периода 1939–1941. Уз европску дипломатију, у зачетку сукоба у Босни и Херцеговини, у решавању босанскохерцеговачке кризе су биле укључене и мировне снаге Уједињених нација.¹⁸ Међутим, њихова улога је била готово занемарљива, а задаци које су обављали су били врло опрезно испланирани и сводили су се највише на одржавање минимума хуманитарних услова.

¹⁶ S. Vudvord, *нав. дело*, 27–28.

¹⁷ *Исто*, 187–188.

¹⁸ T. Gallagher, “Milosevic, Serbia and the West during the Yugoslav Wars, 1991-1995”, in *The Balkans and the West: constructing the European other, 1945-2003*, edited by Andrew Hammond, Aldershot [etc.] : Ashgate, 2004, 161.

Било је више покушаја да се дође до споразума између сукобљених страна на простору Босне и Херцеговине. Први у низу је био Кутиљеров план, који је предвиђао поделу Босне и Херцеговине на три целине по етничком, географском и економском принципу, који би имали висок степен самоуправе. Иако је испрва овај план био прихваћен од све три стране, Алија Изетбеговић је повукао свој приста-нак. Ово Изетбеговићево премишљање је било веома контраверзно, јер се доводи у питање да ли је оно дошло самоиницијативно или под притиском тадашњег америчког амбасадора Ворена Зимермана.¹⁹ Након овог пропалог покушаја, преговори су настављени у Лондону. Као резултат преговора у Лондону настао је Венс-Овенов мировни план. Суштина тог плана се није много разликовала од Кутиљеровог. Идеја је била да се Босна и Херцеговина подели на 10 кантона, поново по етничком принципу. Ови кантони би имали значајна овлашћења у односу на централну власт.²⁰ Мањкавост овог плана огледала се у потенцијалном протеривању становништва. Уз то, план није предви-ђао постојање оружаних снага којим би централна власт могла фак-тички да успостави власт над овим кантонима. Ово је посебно сметало председнику Босне и Херцеговине, Алији Изетбеговићу.²¹ Председник Републике Српске, Радован Карадић, прихватио је овај споразум под притиском Београда, али је Народна скупштина РС споразум одбила, те је и овај план пропао.²²

До завршетка рата је било још неколико сличних мировних планова, који су углавном предвиђали или кантонизацију или поделу државе на етничком принципу, али ниједан од њих није уродио пло-дом све до Дејтонског споразума крајем 1995. године. Данашња слика Босне и Херцеговине је резултат управо Дејтонског споразума. Поде-љена на два ентитета – Федерацију Босну и Херцеговину и Републику Српску, са компликованим политичким системом, ова држава је после дугих преговора изашла из тешког рата крајем те 1995.²³ Слаба

¹⁹ A. Petković, *SAD i raspad Jugoslavije: američka diplomatija i balkanski konflikt: 1989–1995*, doktorska disertacija, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet, Odeljenje za istoriju, 2013, 96-97; J. Bakić *Jugoslavija: razaranje i njegovi tumači*, Beograd, 2011, 105.

²⁰ T. Gallagher, *нав. дело*, 163.

²¹ *Исто*, 164.

²² A. Petković, *нав. дело*, 118.

²³ Небојша Вујовић, *Последњи лет из Дејтона*, Нови Сад, Прометеј, 2018, 175.

ангажованост присутних мировних снага и континуирани неуспех у мировним преговорима су свакако утицали на цинизам локалног становништва према овим институцијама, што није могло бити изостављено у анализираној серији.

Неле Карајлић, филмска слика и Нови примитивизам

У овом раду, циљ није употребити *Сложну браћу* као извор за одређени историјски период. Штавише, радња саме серије, иако блиско повезана са историјским догађајима, јесте чиста историјска фикција и не претендује да буде историјски веродостојна. Приликом коришћења филмских и серијских остварења као извора, важно је нагласити да они не пружају информације о самим догађајима које приказују, већ о контексту у коме су настали. Садржај серије представља визију режисера и сценаристе – оно како су они доживели или желели да представе догађаје, а не нужно објективну стварност. Из оваквих дела могуће је извући закључке о уметницима, друштвеним групама из којих потичу, као и о њиховом односу према историјским догађајима и времену у коме живе.²⁴ У овом раду конкретно нам је важна перцепција коју је аутор имао према локалним народима, али и међународној заједници. За разумевање саме серије је важно разумети и ко је њен аутор. У овом случају, то је Неле Карајлић, познати сатиричар, рок музичар и творац неколико серија и емисија.

Ненад Јанковић, познатији по свом псеудониму – др Неле Карајлић, рођен је 11. децембра 1962. у Сарајеву. Студирао је оријенталне науке на Филозофском факултету у Сарајеву, где је предавао његов отац Срђан Јанковић. Био је фронтмен и један од оснивача рок групе *Забрањено пушење*, која је доживела велику популарност у Југославији. Услед стицања велике популарности, Ненад Јанковић је сматрао да је сврсисходно наступати под другим именом, те је преузео псеудоним др Неле Карајлић. Идеја је била да псеудоним прикрије његово етничко порекло и тако спречи потенцијалне предрасуде са којима би могао да се сусретне. Његова „титула“ – доктор хумористичких наука је врло добро описивала рад и дело овог креатора, који је иза

²⁴ Н. Звијер, *Идеологија филмске слике. Социолошка анализа партизанског ратног спектакла*, Београд: Филозофски факултет, 2011, 18–19; 25–27.

себе оставио неколико кулtnих хумористичких и сатиристичких креација.²⁵ Неле Карајлић је заједно са својим бендом *Забрањено пушење* био део супкултуралног покрета – Нови примитивизам, који се одликовао сатиром и апсурдом, а који је за главну тему имао приказ мање медијски заступљених слојева друштва, тзв. обичних људи.

Нови примитивизам је настао у Сарајеву на прелазу осме и девете деценије 20. века. Најрепрезентативнији чиниоци овог правца јесу управо рок бенд *Забрањено пушење* и телевизијска емисија *Топ листа надреалиста*, у чијем настајању је највећу улогу играо управо Ненад Јанковић.²⁶ Он је 1987. године објавио текст под називом *Нови примитивизам за почетнике*, који је представљао својеврсни манифест овог покрета. У њему је централно место заузимао „обичан човек“. Овом слоју људи су припадали таксисти, буреџије, навијачи, избеглице, продавци кебаба и остали људи сличних занимања и социо-економског статуса. Основна идеја покрета јесте била социјална критика, али и критика економске политике југословенских власти са почетка 80-их година 20. века.²⁷ Иако је Јанковић испрва доживео велику популарност као фронтмен *Забрањеног пушења* и креатор *Топ листе надреалиста*, он ће се врло брзо суочити са цензуром и системском маргинализацијом. Повод за овај вид репресије јесте била његова изјава за време једног од концерата 1984. године када је рекао „Црк’о Маршал“.²⁸

Зачеци Јанковићевог виђења националног сукоба у СФРЈ, који ће довести до крвавих ратова, могу се видети већ у *Топ листи надреалиста*, односно другој и трећој сезони. Снимљене 1991. ове две сезоне обрађују тему стереотипа различитих етничких група, управо као што је то био случај и у *Сложној браћи*. Осим друштвене критике, *Надреалисти* подлежу критици и политичку и војну елиту. Користећи се сатиром и хумором, они извргавају рутлу скупштинске посланике, а битне догађаје, као што је 14. Конгрес Савеза Комуниста Југославије, они су

²⁵ Преузето са: <https://archive.ph/www.balkanmedia.com/magazin/kolumne/75/75.html> (приступљено 29. 12. 2024. године).

²⁶ B. Vučković, “Dr. Nele Karajlic in the framework of the “New primitives” in *Muzikologija*, Belgrade: Muzikološki institut SANU, 2017, 99.

²⁷ Исто, 101.

²⁸ Ова изјава је била двосмислена, јер се истовремено могло односити и на марку појачала „Маршал“, али и на недавно преминулог маршала Јосипа Броза Тита.

довели до апсурда.²⁹ Управо у том духу, снимљена је и анализирана серија *Сложна браћа*.

Етнички стереотипи пројектовани у ликовима

У наведеном контексту у коме се одвија серија, радњу покреће тајна пошиљка која пристиже у кафану. Нико од ликова не зна шта је у тој пошиљци, међутим сви имају незрелу информацију да се због ње и водио рат. Структуру ове комедије карактера и комедије неспоразума чине управо договори све три зараћене стране (тандем Хрвата, Бошњака и Срба). Условно речено „представници“, бар у серији, свих поменутих страна покушавају да савезом једни са другима избаце трећег фактора из игре. Међутим, убрзо постаје јасно да свако од актера жели да превари друге две супарничке стране и у том вртлогу обећања, договора и међусобног неразумевања, пошиљка како присутни покретач радње, увлачи актере у један бесмисао и апсурд. Несумњиво да је ово била основна порука коју је екипа уметника, предвођена Нелетом Карајлићем, покушала да пошаље јавном мњењу. Ово је, дакле, прва серија са тако актуелном тематиком, снимана за време грађанског рата, која критикује догађаје грађанског рата користећи се иронијом на врло вешт, комичан и генерално уметнички начин. Антиратна порука која је у неку руку и пионирска 1996. године, у највећој мери профилише значај и „аманет“ ове серије. У другом плану овог пројекта појављује се приказ поднебља и менталитета који се суштински уклапа у један кровни стереотип, а то је већ раније поменути, *балканизам*.

Фикрет Фико Халимић, власник кафане, заступа интересе Бошњака заједно са Аднаном Ченгићем Ченгом. Овај тандем је неповерљив један према другоме, а разлози за то укорењени су у другачијем моралном компасу ова два лика. Наиме, Фико је стално на вези са челницима у Сарајеву, покушава да се условно речено додвори, док Ченга у кафану долази увек са неколико девојака (увек различите), подмитљив је, пије. Оваква поставка тандема такође указује на једну поларизацију и „другост“ и у интерном смислу бошњачке стране.

²⁹ Исто, 108.

Ликови, међутим, засебно а и заједно одају највећу формалност – током свих седам епизода серије они су у оделима. Бошњачкој страни, поготово Фику, јако је важно да оствари добре односе са међународним фактором, који представља Урлихе Мајнхоф (она је сатирично представљена као нацисти током окупације у партизанским филмовима)³⁰. Рођени брат Фике, Мустафа Халимић, је онај који брине за кафану, гледа свој посао, не поставља питања и све време је коректан, фин и љубазан према свим гостима трудећи се да свима обезбеди добар угођај као угоститељ. Радња серије му се све време одвија испред носа, а он је у потпуности индиферентан. Не препознаје ништа неуобичајено, или једноставно нема капацитета да то разуме. Како је територија од 0,0657 km² неподељена између зараћених страна, потпала је под контролу Уједињених Нација. Кафана са кућом браће Халимић је једини објект на тој територији. На почетку серије, Мустафа као један од власника кафане на зид ставља портрет (карикатуру) Бутроса Бутроса Галија³¹ очито алудирајући на тековине и праксе режима који је пре рата чинио њихову стварност.

Српски двојац чине Војо Кеџман, крајишки Србин из Републике Српске, који је читаву серију одевен у маскирну војну униформу, и бизнисмен из Београда Зоран звани *Валута*. Њих двојица, иако супротних ставова, ипак раде као прави тим. Војо је прек и лак на обрачу, а Зоран покушава да га смири у сврху склапања договора и бизниса. Војо неће ни да чује о преговорима са Хрватима, којима памти неправде учињене његовом народу, он доследно следи своје принципе, неподмитљив је, и у дубини душе ипак добре нарави. Зоран Валута је, са друге стране, спреман на разне компромисе и договоре како би се докопао користи, а његова максима је - *посао мора да се заврши*. Он покушава да игнорише међународни фактор и то се најбоље види у свакој сцени у којој би се појавио репортер CNN-а - покушавао би да га обиђе у широком луку и топло саветовао репортера да се склони док

³⁰ Анахронизам овакве врсте није случајно ту. Овај мотив се провлачи кроз лик мајке браће Халимић који држе кафану. Након упада Немаца у кафану она каже да ће их Тито победити и да не брину, на шта јој син Фико Халимић одговара да је Тито умро. Мајка уверава Фика да Тито није умро него је рањен и да га је Рекс спасио. Дакле, ова паралела са II светским ратом јасно указује на некакав развојни повратак и враћање Балкана 50 година уназад.

³¹ Египатски дипломата и шести по реду генерални секретар УН (1. 1. 1992–31. 12. 1996.

„деда“ (Војо Кеџман) не побесни. Оба представника српске стране пију ракију и интензивно псују. Током преговора Војо је ђутљив, док Зоран покушава да склопи договор. И поред читаве труда бизнисмена Валуте да преговара и смири Воју, овај се некад отргне контроли што изазове и мала интерна неслагања у овом двојцу. У првој сцени када се изван кафане чују пуцњеви рафали и галама, хрватски тандем испијајући „каву и колу“ ставља наочаре и изговара „ево Срба“.³² Кроз помало шаљиву али свакако стереотипно мотивисану атмосферу, режисер први пут уводи српски „фактор“ у радњу серије, што можемо сагледати као сугестију „како су Срби виђени у овим околностима“.³³

Хрватски дуо, односно херцег-босанску страну представљају Миљенко Ћутук из Посушја и Мањина Лиска из Мостара. Њих двојица одају утисак најуигранијег тима, будући да раде као један. Мањина је велик, снажан и миран, док је Миљенко Ћутук тај који више прича током преговора и одаје утисак да је јако довитљив. Обојица су обучени лагано летње, што подразумева шарене кошуље, наочаре за сунце и мараме. Мањина сваки пут кад наручује нешто у кафани пита „имал` каве“, на шта добија потврдан одговор, а онда увек готово аутоматски постави још једно питање: „јел Франкова“³⁴, на шта исто добија потврдан одговор, након чега је задовољно поручује. Овим се уобличава и стереотип балканског готово религиозног испијања кафе, и у овом случају нужде да она буде искључиво „хрватска“.³⁵ Њих двојица у кафану долазе мерцедесом, што може представљати и изванредан материјални стереотип, будући да остали представници немају возила тако реномираних произвођача. Не улазе у преговоре док не добију информације од шпијуна (конобарица у кафани) о

³² По уласку у кафану након тих пуцњева деда Кеџман каже: „Он мени дуга светла у лице... Има да обори светла кад види да поред пролази возило Републике Српске“ кроз ову сцену извршена је банализација разлога агресије и јасно указано да за исту није потребно много.

³³ Опрезно речено, ипак и овај феномен долази изнутра, односно ово се искључиво може тумачити као перцепцији уметника о томе како српски фактор виде сви споља.

³⁴ Загребачка компанија „*Franck*“ основана још 1892. као део мултинационалног предузећа „*Heinrich Franck Söhne*“ за производњу и дистрибуцију кафе и чаја.

³⁵ Овде се јасно огледа један сатирични експеримент да национално одређење имају и производи у зависности у којој земљи СФРЈ су произведени.

томе да ли остале две стране преговарају мимо њих, а тек онда кад се појаве разлози, седају за преговарачки сто. Несумњиво да су у серији приказани као најтактичнија страна, врло обазрива али ипак спремна на разне малверзације.

Закључак

Кључни мотив који се провлачи кроз серију јесте трка за нечим непознатим. Апсурд се додатно интензивира када пошиљка заврши на минском пољу које се налази у дворишту кафане. Кофер са тајном пошиљком бачен на то минско поље експлодира, и ни једна од три стране, упркос сплеткама, не успева да докучи садржај тајне пошиљке. Ово јасно ставља поруку бесмисла у први план, чиме аутор указује на карактер ратова на територији бивших југословенских република, бар из његове визуре. Радњу суштински покреће инострани фактор који је и послао поруку, у чему се такође може видети једна од централних премиса ове серије. Осим осликаних етничких стереотипа, по среди је такође и исмевање карактера сваког приказаног јунака, спремног на сплеткарење и преваре само да се домогне личне користи. Може се закључити да суптилна порука која се провлачи кроз читаву серију почива на тим површним схватањима дружности и суштинског несхватања компромиса као идеје, што свакако представља највећу несрећу грађанског рата у Југославији. Сви представници су желели да добију све, а на крају ни једна страна не добија ништа. Екипа која је радила на снимању ове серије је кроз хумор једино могла да пренесе сав трагизам малих, и у преговарачком смислу, незрелих балканских народа.

Библиографија

Извори:

ТВ серија „Сложна Браћа“ настала је 1995. Године у продукцији РТС-а. Серија има 7 епизода. Сценарио је написао Неле Карајлић, а режију потписали Олег Новковић и Никола Пејаковић. Серија је почела са снимањем пре завршетка рата у Босни и Херцеговини. Доживела је велику популарност у Србији, емитована такође у

Словенији и Хрватској. Почев од ироничног назива серије, читава радња почива на исмејавању „слоге“ која међу „браћом“ (односно зараћених страна) свакако није постојала.

Филмска интернет база података – ИМБД (<https://www.imdb.com>)

Интервју са Славојем Жижеком, преузет са јутјуб канала Al Jazeera Balkans (<https://www.youtube.com/@ajbalkans>)

Интервју са Ненадом Јанковићем са портала Балканмедија (<https://archive.ph/20011202124705/http://www.balkanmedia.com/magazin/kolumne/75/75.html>)

Литература:

Бакић, Јово. *Југославија разарање и његови тумачи*. Београд: Службени гласник, 2001.

Todorova, Marija. *Imaginarni Balkan*. Beograd: Biblioteka XX vek – Krug, 2006.

Радоњић, Немања. "Not Exactly out of Europe, Yet Somehow on the Fringes of the Orient": Слика Балкана у часопису National Geographic (1888-2013)", у *Годишњак за друштвену историју*, св. 3, Београд: Филозофски факултет – Катедра за општу савремену историју, 2013.

Звијер, Немања. *Идеологија филмске слике. Социолошка анализа партизанског ратног спектакла*. Београд: Филозофски факултет, 2011.

S. Vudvord, *Balkanska tragedija. Haos i raspad posle Hladnog rata*. Beograd: "Filip Višnjić", 1997.

Kuusisto, R. "Savage Tribes and Mystic Feuds: Western Foreign Policy Statement on Bosnia in the Early 1990", in *The Balkans and the West: constructing the European other, 1945-2003*, edited by Andrew Hammond, Aldershot [etc.]: Ashgate, 2004.

T. Gallagher. "Milosevic, Serbia and the West during the Yugoslav Wars, 1991–1995", in *The Balkans and the West: constructing the European other, 1945–2003*, edited by Andrew Hammond, Aldershot [etc.]: Ashgate, 2004.

Petković, Ana. *SAD i raspad Jugoslavije: američka diplomatija i balkanski konflikt: 1989–1995*, doktorska disertacija. Beograd: Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet, Odeljenje za istoriju, 2013.

Небојша, Вујовић. *Последњи лет из Дејтона*. Нови Сад: Прометеј, 2018

Vučković, Borislava. "Dr. Nele Karajlic in the framework of the "New primitives" in *Muzikologija*, Belgrade: Muzikološki institut SANU, 2017, 99–115.

Aleksandar Milovanović
Faculty of Philosophy in Belgrade

MA Aleksa Kitić
Faculty of Philosophy in Belgrade

Balkanism and Ethnic Stereotypes in the series *Složna braća*

This paper examines the TV series *Složna braća*, which aired in 1996, shortly after the conclusion of the war in Bosnia and Herzegovina, a former Yugoslav republic. The series was created by Nele Karajlić, who began writing the screenplay during the height of the conflict. He aimed to craft a satirical portrayal of a potential resolution to the war. The narrative centers on a tavern under United Nations control, where stereotypical representatives of the various ethnic groups involved in the conflict are brought together. Through satire and humorous interactions, Karajlić highlights the absurdity of the Bosnian war, using the characters as embodiments of national stereotypes. The central plot revolves around a mysterious parcel delivered to the tavern, purportedly containing information about the causes of the war. In a symbolic turn, the characters' struggle to claim the package ends with its destruction in a nearby minefield, underscoring the futility and senselessness of the conflict. Beyond its critique of the local ethnic tensions, the series also expresses skepticism toward the European Union and the United Nations, referencing their repeated failures to enforce peace. As an anti-war parody, *Složna braća* captures the essence of the "Imaginary Balkans" concept, offering a poignant commentary on the region's historical and cultural complexities.